

Inkluderende forældresamarbejde – en refleksionsmodel

Artikel rettet mod udøvende professionelle

Januar 2013

Et NUBU projekt 2011 - 2012

Anette Nielsen, Doris Overgaard Larsen & Christian Quvang

Videncenterkonsulenter i Nationalt Videncenter for Inklusion og Eksklusion

Introduktion

"Hvad stiller jeg op"? Det er utrolig vanskeligt¹. Citatet stammer fra en lærer i folkeskolen og italesætter måske meget godt den udfordring, de professionelle befinder sig i, når det drejer sig om at udøve det inkluderende forældresamarbejde. Når vi i denne artikel har valgt at have fokus på både forældresamarbejde og inklusion, skyldes det først og fremmest, at vi gennem konsulentarbejde i NVIE² har dokumenteret, at feltet er særdeles væsentligt i forhold til det inkluderende arbejde med udsatte børn og unge med henblik på at fastholde og udvikle de inkluderende processer, både i den enkelte institution/skole og i lokalsamfundet. Disse undersøgelser har dokumenteret, at der opstår en del dilemmaer og udfordringer i kølvandet på kravet om øget inklusion og samarbejde med forældrene, og at socialrådgivere, lærere og pædagoger ofte står i meget dilemmafyldte situationer i forbindelse med forældresamarbejde generelt, men specielt når forældresamarbejde og inklusion skal sammentænkes. Sidst men ikke mindst er forældresamarbejde et lovgivningskrav i de lovkomplekser³, der dækker dagtilbud, skole og udsatte børn og unge.

Det er derfor vores ærinde med denne artikel at medvirke til udvikling af det inkluderende forældresamarbejde i forhold til de professionelle, der arbejder indenfor dette felt, og samtidig skabe en ramme for refleksion, både inden for professionerne, og på tværs af

¹ "Samarbejd hjem – skole: Blir alle foreldrene inkludert?" omtalt i Reviewet: "Forskning og dilemmaer i det inkluderende forældresamarbejde" 2013 – www.nubu.dk og www.nvie.dk

² NVIE: Nationalt Videncenter for Inklusion og Eksklusion www.nvie.dk

³ Folkeskoleloven: LBK nr 998 af 16/08/2010, dagtilbudsloven: LBK nr 668 af 17/06/2011, serviceloven: LBK nr 810 af 19/07/2012

professionerne – og dermed både styrke forældresamarbejdet og samarbejdet på tværs af faggrupperne. Artiklen er primært henvendt til professionelle, der i en mere organiseret form beskæftiger sig med temaet, f.eks. i forbindelse med efter- og videreuddannelse, studiekredse og lign., hvor der vil være instruktører tilknyttet, men det er også vores håb, at artiklen vil kunne inspirere det daglige professionelle arbejde, og at modellen kan anvendes som en systematisk evaluering af både det pædagogiske og det sociale arbejde. Artiklen bygger på et review, vi har foretaget i danske, svenske og norske forskningsdatabaser vedrørende det inkluderende forældresamarbejde⁴. Dette review viser bl.a., at professionerne er væsentlige medskabere af forældresamarbejdets dynamik på alle niveauer, og vi vil med denne artikel derfor rette blikket mod professionernes rolle i den forbindelse.

Artiklen beskriver de dilemmaer i det inkluderende forældresamarbejde, der har vist sig under gennemgangen af de nordiske forskningsdatabaser. Disse dilemmaer anvendes som pejlemærker i arbejdet med den refleksionsmodel, som artiklen efterfølgende præsenterer. Vi udfolder de tre begreber: "forældresamarbejde", "inklusion" og "perspektiv" for herefter at præsentere selve refleksionsmodellen. Modellen kvalificeres ved præsentation af forskellige refleksionsprocesser og spørgsmål, som således understøtter både modellen og lægger op til inddragelse af dilemmaerne i refleksionsprocessen. Formålet med refleksionsmodellen er at understøtte de professionelles kompetencer i forhold til det inkluderende forældresamarbejde, idet det antages, at de professionelle via deres respektive professionsuddannelser har kompetencerne til at udføre arbejdet – eller at de via refleksionsmodellen bliver opmærksom på, hvor de med fordel kan øge deres faglige kompetencer. Sidst i artiklen præsenteres en case, der kan arbejdes med i forbindelse med refleksionsmodellen.

Dilemmaer i det inkluderende forældresamarbejde

I dette afsnit beskriver vi nogle af de dilemmaer i det inkluderende forældresamarbejde, vi har identificeret i forbindelse udarbejdelse af det omtalte forskningsreview om temaet.

⁴ Se søgekriterier Reviewet: "Forskning og dilemmaer i det inkluderende forældresamarbejde" 2013 – www.nubu.dk og www.nvie.dk

Inden vi beskriver disse dilemmaer, vil vi kort definere, hvad vi forstår ved begrebet. I denne artikel ser vi dilemmaer som modsætninger, der på sin vis er uløselige, men hele tiden kræver stillingtagen. Et dilemmaperspektiv kan betragtes som et dialektisk perspektiv, hvor "virkeligheden" altid forhandles frem mellem aktører med forskellige perspektiver. Når man arbejder med dilemmaer, handler det således om at bevare et fænomens kompleksitet ved hjælp af forskellige perspektiver⁵.

Generelt tyder det på at dilemmaer skærpes når kulturel diversitet eller etnicitet er i spil, og dermed indgår som en yderligere skærpende faktor i det inkluderende forældresamarbejde.

Konstruktioner af forældre

De professionelle konstruktioner af forældrene står centralt som en barriere i forældresamarbejdet i forskningsrapporterne. Det er de professionelle, der definerer samarbejdet og "vinder" definitionskampene. Forældre er nogle, der skal "ansvarliggøres", er "gode" eller "dårlige" forældre eller problemer, som f.eks. mobning er noget "iboende" i forhold til hjem/barn – en patologisering af forældre/børn og de forventes at tilpasse sig skolens/dagtilbuddets normer. For forældrene betyder dette, at de positionerer sig og udvikler strategier til at holde sig i det gode samarbejde med lærerne.

Forældresamarbejdet bliver spændt ud mellem frivillighed – her ligger der et indbygget løfte om inklusion - og truslen om opgivelse, der kan blive til eksklusion og klientgørelse. Den professionelle bliver således meget styrende for forældresamarbejdet, og de konstruktioner, de laver af forældre, overtages af de andre forældre, så udsatte børn ekskluderes mere og mere. Forældre i en eksklusionsproces mister definitionsmagten, og forældrene bliver dermed reelt ansvarlige for samarbejdet. Forældrene føler sig til "eksamen" og oplever i eksklusionsprocessen indblanding fra mange professionelle. Samarbejdet bliver krævende og uoverskueligt.

De professionelle kategoriseringer af børnene afspejles i forholdet til forældrene, og de professionelle vedligeholder ubevidst strukturer, der er med til at begrænse kritik.

⁵ **Almagt og afmagt : specialpædagogikkens holdninger, handlinger og dilemmaer**
forfatter: Birgit Kirkebæk 1. udgave. 2010. 224 sider Kbh. : Akademisk Forlag, 2010

Forældrenes kapitalformer⁶ bliver afgørende for samarbejdet med den professionelle – selv om det ikke er nogen garanti at være tilstrækkeligt funderet kapitalmæssigt. F.eks. bliver det i forbindelse med mobning en udfordring for forældrene at balancere mellem loyaliteten med sit eget barn og samtidig holde sig i en samarbejdsposition med den professionelle og den professionelles definition af situationen – en udfordring, der, såfremt den ikke lykkes, ender med eksklusion, både af børnegruppen og forældregruppen. Et andet eksempel er kulturel forskellighed, hvor kulturelle kompetencer bliver overset, så forskelligheden bliver en eksklusionsfaktor

Dilemmaer:

Hvordan kan vi som professionelle etablere et godt og ligeværdigt forældresamarbejde på alle niveauer, når vi selv er (med)skabere af de ekskluderende processer, og kan forældresamarbejdet reelt blive ligeværdigt, eller befinder vi os i et magtfuldt rum, hvor magten "spiller bag om ryggen" på os?

Positionsspil:

Der foregår et positionsspil mellem professionelle, forældre og børn, som kan indeholde voldsomme ekskluderende mekanismer, således kan bl.a. mobning iagttages at udvikles i børnegrupper og understøttes af dynamikker i forældre- og professionelle grupper. Det ses også, at konflikter mellem professionelle og forældre og i forældregruppen befordrer eksklusionsprocesser, f.eks. i form af syndebugkeeffekter. Børns deltagelsesbetingelser bliver herved meget konfliktfyldte. Endelig synes de unge i folkeskolens overbygning slet ikke medtænkt som medskabere af forældresamarbejdet.

Dilemmaer:

Hvordan kan man som professionel agere i børnenes og forældrenes positionsspil, når det er skjult – og man måske selv som professionel er med til at understøtte et ekskluderende spil? Er det muligt at skabe reelle deltagelsesbetingelser for alle børn i dette konfliktfyldte farvand? Hvor går grænsen mellem de professionelles ansvar, forældrenes ansvar og børnenes egen indflydelse på egne deltagelsesbetingelser? – og på individuelle og kollektive tilgange?

⁶ jf. Bourdieu, Pierre: "The Forms of Capital" in Education, Culture, Economy, Society. Oxford University Press, 1997

Samarbejdet:

Den enkelte professionelle, og lærerne i særdeleshed, står meget alene i forhold til forældresamarbejdet. Der mangler en fælles overordnet strategi i forhold til samarbejdet. Samarbejdet bliver således den enkelte lærers ansvar. Det ser også ud til, at der er uklarhed om, hvad man vil med forældresamarbejdet, og hvad det skal bestå i. Forældregruppen er forskellig, og der er modsatrettede forventninger i forældregruppen. Lærerne ser ofte kun forældrenes uudnyttede ressourcer i relation til lektielæsning, men stiller også krav om engagement, uden at det bliver ekspliciteret, hvad de mener med det. Forældrene italesættes til en vis grad som nogen, der er mest interesseret i eget barn. Forældrene på deres side efterspørger synlighed i forhold til skolens og dagtilbuddets arbejde. Forældrene savner reel indflydelse og efterlyser at faglige funderinger mht. mål, indhold, arbejds måder og vurderingspraksis gøres eksplicite og synlige. Forældrene ved således ikke hvad der forventes af dem.

Dilemmaer:

De professionelles position mellem: på den ene side forventning, krav, opbakning fra egen organisation samt egne forestillinger; og på den anden side forståelser af forældrene og forældresamarbejdet og forældrenes forskellige og modsatrettede forventninger.

Det tværgående samarbejde:

I forhold til det tværprofessionelle samarbejde ses der en tendens til holdningen: "de andre" lever ikke op til samarbejdet. Det forventes desuden at PPR har en central rolle i formidlingen af samarbejdet mellem dagtilbud/skole og familieafdelingerne

Dilemmaer:

Der er måske en tendens til at se "splinten i din broders øje", her samarbejdspartnerens, "men ikke bjælken i dit eget øje". For at forholde sig til dette dilemma må fokus rettes mod, hvordan man kan få øje på den bjælke, der spærrer hele udsynet og dermed peges på nødvendigheden af at kunne fastholde et dobbeltperspektiv med et samtidigt professions- og et forældreperspektiv.

Perspektiver:

Der ses en sammenhæng mellem synlig differentieret undervisningsstrategi, børnenes trivsel og forældresamarbejde. Altså at forældrene orienteres og medinddrages i undervisnings strategien, så de ved, hvordan de kan understøtte skolens strategier. Det ser ud til at en tidlig kvalificeret indsats med klare udmeldinger og medinddragelse af forældregruppen – og en klar strategi fra hele institutionens/lokalmiljøets/kommunens side virker fremmende på inklusion. Det er vigtigt med forældrenes tillid til de professionelles dispositioner.

De professionelle skal være professionelt selvstyrende i en understøttende kontekst og faglig velfunderet.

Dilemma:

Hvordan bærer man sig ad med, som professionel i en ikke understøttende kontekst, at arbejde ud fra et inkluderende perspektiv?

Sammenfatning:

Dilemmaerne kredser således hovedsageligt omkring temaer som eksempelvis, udfordringen i som professionel at være en del af relationerne og samspillet, parallelt med at man samtidig må forventes at have det fornødne overblik over relationerne og samspillet, så det er muligt at lede det i en inkluderende retning. Der er ligeledes organisatoriske dilemmaer, og udfordringen bliver her, hvordan man som professionel kan agere i modstridende forventninger uden nødvendigvis at blive tilstrækkeligt understøttet i sin organisation. For at kunne arbejde med disse dilemmaer, og agere i dem i en professionel hverdag, er det nødvendigt at have et godt refleksionsværktøj – og et præcist begrebsapparat at udveksle forståelser med.

Begreber, der er i spil, når vi taler inkluderende forældresamarbejde

I det kommende afsnit vil vi definere begreberne; forældresamarbejde, inklusion og perspektiv, da det er centrale begreber, når vi taler et inkluderende forældresamarbejde.

Forældresamarbejde:

Når vi i artiklen skriver "forældresamarbejde", er det således med afsæt i de forståelser og krav, der ligger til forældresamarbejde i henholdsvis folkeskoleloven, dagtilbudsloven og serviceloven⁷.

Lovgivningerne taler om forældresamarbejde på 3 niveauer:

- Et generelt niveau, som repræsenterer samarbejdet med forældre som gruppe, en klasse, en børnehave, i et lokalsamfund
- Et organisatorisk niveau, som repræsenterer samarbejdet med forældrebestyrelser i forskellige sammenhænge, f.eks. skolebestyrelser, børnehaver, forældreforeninger
- Et konkret niveau i forhold til det enkelte barn. Her er det de enkelte forældre til det enkelte barn, der samarbejdes med.

Dette er en vigtig skelnen, da der er forskellige samarbejdsrelationer og forventninger på de forskellige niveauer. Indenfor hvert niveau og mellem niveauerne kan man tale om "forældresamarbejdets økologi" som en mere dynamisk tilgang, der kan fortælle noget om kompleksiteten i samarbejdet, samt hvad og hvilke elementer, der er på færde.⁸ Som overskriften antyder, er samarbejde noget man gør sammen med nogen, i dette tilfælde forældre, hvor de professionelle og forældrene arbejder hen mod et fælles mål. Dette mål kan handle om det enkelte barns livsbetingelser eller organisationens rammer, der muliggør inklusion, eller samarbejde med alle forældre omkring et fælles mål, og her altså inklusion. Det er således ikke samarbejde for samarbejdets skyld, men for at få ny og mere nuanceret viden om børnene og deres livsbetingelser for derigennem at kunne arbejde inkluderende på alle niveauer. Vi samarbejder, fordi det har betydning for barnet. Der vil altid være en potentiel konflikt indbygget i en samarbejdsrelation. I et samarbejde er det derfor vigtigt at skabe et forhold, hvor parterne er ligeværdige på trods af forskellige positioner, hvor samarbejdet bygger på tillid og lydhørhed, og hvor fokus er på den fælles "sag", nemlig barnet/børnene. (Schødt 2005)⁹. I samarbejdsrelationer er der ligeledes

⁷ Folkeskoleloven, LBK nr 998 af 16082012, dagtilbudsloven, LBK nr 668 af 17062011 og serviceloven, LBK nr 810 af 19072012

⁸ F.eks. Bronfenbrenner, U. (1980). *Opvækst og Miljø*. Gyldendals Pædagogiske Bibliotek, Kbh, Gulbrandsen, L.M. (red) (2009). *Opvækst og psykisk udvikling*. Akademisk forlag, Kbh. Professionsserien

⁹ **Samarbejde** er et begreb, som bruges inden for flere forskellige vidensområder:

1. Samarbejde i [sociologi](#) drejer sig om adskilte gruppers eller kulturers anstrengelser for at nå et fælles mål.
2. Samarbejde i [økonomi](#) er arbejdstageres eller virksomheders afstemning af målsætninger, krav og metoder efter hinanden. Her kan samarbejdet let få karakter af karteldannelser eller tvang, f.eks. i form af organiseringspligt.

forskellige magtrelationer på spil. Vi vil i denne artikel ikke komme nærmere ind på disse, blot konstatere, at de er der¹⁰.

Inklusion:

I denne artikel forstås inklusion som alle menneskers mulighed for deltagelse i fællesskaber. At være deltager i fællesskaber har direkte betydning for menneskers læring og trivsel – og dermed udvikling af sociale, personlige og kognitive kompetencer. Derfor skal der arbejdes med mange forskellige typer af fællesskaber i samfundet. Inklusion er ikke en metode, snarere en tankegang, der repræsenterer bestemte perspektiver på forholdet mellem den enkelte og dets omverden. Helt grundlæggende er der tale om en bevægelse væk fra en individorienteret tilgang med fokus på fejlfinding til en mere social orienteret tilgang med fokus på ressourcer i omverdenen.

For det første er der tale om et dynamisk perspektiv på samspillet mellem den enkelte og det sociale miljø – eller samspillet i fællesskabet, hvor forskellige situationer medfører forskellige handlemuligheder. For det andet er der tale om et positionsperspektiv, hvor den enkelte indtager forskellige sociale positioner i forskellige kontekster eller med andre ord indgår i positionsspil. I stedet for f.eks. at tale om udsatte børn, kan der tales om børn i udsatte positioner, hvor der kan arbejdes med positionerne i forskellige kontekster. Der vil således altid foregå inkluderende og ekskluderende processer, både i forhold til det dynamiske samspil og i positionsspillet i det enkelte fællesskab. Den professionelle udfordring er at fremme og understøtte inkluderende processer og svække ekskluderende processer. Formålet med refleksionsmodellen, der præsenteres efterfølgende, er at identificere indikatorerne på netop de inkluderende og ekskluderende samspil og positionsspil.

Perspektiv:

Perspektiv betyder ifølge den store danske ordbog: synsvinkel, altså en bestemt måde at anskue eller opfatte noget på, som er bestemt af den viden, de holdninger eller erfaringer

3. Samarbejde i [økologi](#) er sat op som modsætning til konkurrence. [Charles Darwin](#) beskrev ganske vist arternes livsbetingelser som "...the survival of the fittest" (overlevelse for den bedst tilpassede), men han fjøede til i samme sætning: "...and mutual aid." (og gensidig hjælp). Det er den sidste del, der beskrives som samarbejde i økologiske sammenhænge. (wikipedia)

¹⁰ For yderligere studier af magtens betydning i samarbejdsrelationer se f.eks.: "professionelle i velfærdsstaten" red Steen Juul Hansen (2010) Hans Reitzels forlag, KBH.

man har¹¹. En sådan definition anskueliggør, at handlinger og holdninger ikke kan forstås som uafhængige størrelser, men styrende for de intentioner man har, og som ikke nødvendigvis er bevidste for den professionelle.

Indenfor de primært 3 professioner, som denne artikel henvender sig til, bliver ordet "perspektiv" anvendt i flere forskellige forståelser. Vi vil med denne begrebsdiskussion forsøge at skabe en fælles begrebsanvendelse i denne sammenhæng. En forståelse er inspireret af Carsten Pedersen, der i bogen "Praksisfilosofi" opererer med begreberne, *perspektiv*, *perspektivudveksling* og *perspektivskifte* (Pedersen:2011). Ved at tilføje viden til holdninger og erfaringer vil vi synliggøre, at den enkeltes perspektiv kan udvides eller skifte, hvis man f.eks. under sin professionsuddannelse bliver præsenteret for ny viden indenfor et bestemt område og formår at reflektere denne viden i relation til de erfaringer og holdninger, man bringer med sig. Vi har her i artiklen tænkt denne proces, som noget der finder sted i et fagligt fællesskab, et fællesskab hvor der finder perspektivudveksling sted, og "hvor ingen perspektiver på forhånd kan gøre krav på en særlig privilegeret status, men netop *udveksles* med henblik på at forhandle og tydeliggøre et handlerum" (Pedersen:2011:105).

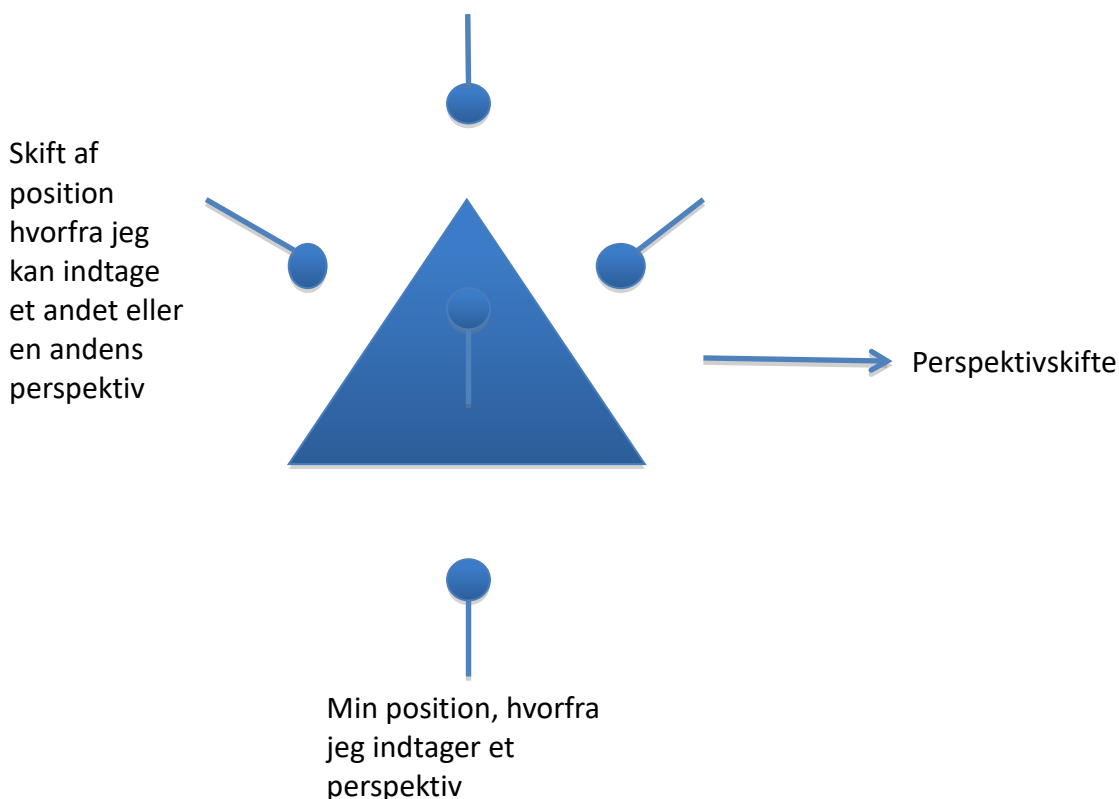
Under en sådan perspektivudveksling kan man også skifte perspektiv, dvs. at man kan se en situation fra en anden synsvinkel. I en sådan forståelse bliver perspektiver, noget man vælger, som børneperspektivet, forældreperspektivet og / eller professionsperspektivet. Ved perspektivskifte kan man altså så at sige træde et skridt tilbage (eller frem) og forsøge et se på situationen ud fra de andre involveredes perspektiv, f.eks. det forældrepar, som aldrig møder op til skole – hjem samtaler.

Indenfor socialt arbejde anvendes begrebet "perspektiv" i en lidt anden forståelse (Payne:2005:18): "*Perspektiver udtrykker værdier eller verdensopfattelser, der gør det muligt for deltagerne at strukturere deres tankegang tilstrækkeligt til at styre deres egen tilgang, mens de deltager. Perspektiver gør det muligt for en at tænke over det, der foregår på en struktureret måde. Ved at anlægge forskellige perspektiver kan man betragte situationer fra forskellige synspunkter.*" Eksempler på perspektiv kunne være en diagnosticerende eller patologiserende forståelse eller tilgang til børn, enten hvor børn ses eller forstås med iboende fejl og mangler, repræsenterende et ekskluderende børnesyn, hvor dette italesættes som "et barn med problemer" og "et problembarn", eller et

¹¹ Inspireret af Den Danske Ordbog www.sproget.dk

inkluderende perspektiv, hvor børn forstås som individer i mere eller mindre udsatte positioner og et børnesyn, der forstår børn som "børn i udsatte positioner". De samme perspektiver kan overføres til et professionsperspektiv og et forældreperspektiv. Perspektivskifte bliver herefter et skifte fra f.eks. et diagnostisk perspektiv til et inkluderende perspektiv. At synliggøre og muliggøre et sådant skifte er formålet med refleksionsmodellen præsenteret i det følgende. Der kan således foretages et perspektivskifte inden for hvert af perspektiverne: børneperspektiv, forældreperspektiv og professionsperspektiv.¹² Problemet er, at begge niveauer omtales som perspektiver, og at begrebet perspektivskifte relaterer sig til to forskellige erkendelsesniveauer. I denne artikel vil vi fastholde begrebet "perspektivskifte", som det der sker, når man ved at benytte refleksionsmodellen opnår ny erkendelse og dermed et grundlæggende perspektivskifte, og altså skift af tilgang. Perspektivskifte i Carsten Pedersens forståelse kaldes i denne sammenhæng at tage et andet, eller en andens perspektiv

Dette kan illustreres således:

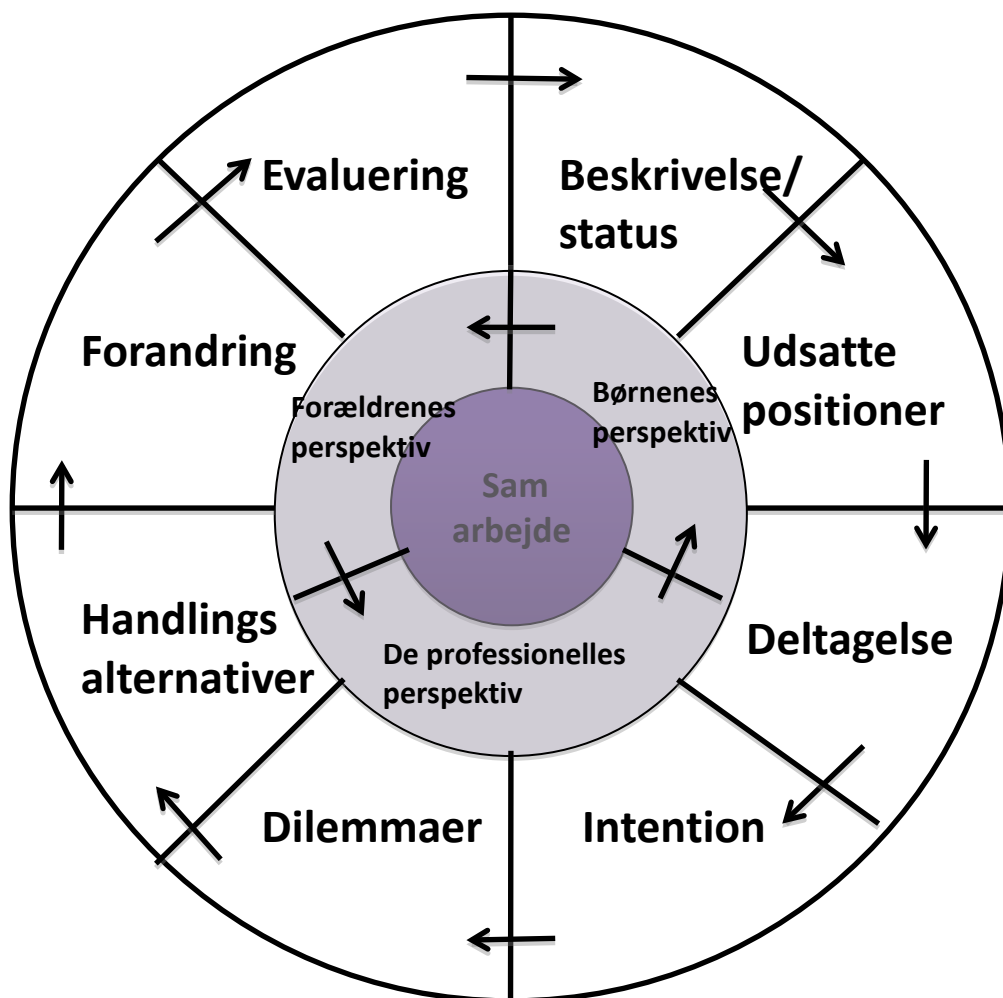
¹² Vi skelner i denne artikel ikke mellem barnets perspektiv og børneperspektivet jfr Dion Sommer(2010): "Børn i senmoderiteten : barndomspsykologiske perspektiver", Hans Reitzel, Kbh 2010

Ordet "perspektiv" anvendes ydermere om både det at tage et børn-, forældre- eller et professions perspektiv og det at indtage et perspektiv eller tilgang til forståelse af børn, forældre eller de professionelle. Vi har i det ovenstående søgt at redegøre for disse forskellige anvendelser, der er rodfæstede i sproget og anmoder læserne om at være opmærksomme på denne upræcise anvendelse af begrebet.

Dialogen er som tidligere nævnt vigtig i det (tvær)professionelle fællesskab, hvor perspektiver udveksles og muliggør et perspektivskifte. For at kvalificere dialogen, vil vi i det næste afsnit præsentere en refleksionsmodel til brug for de professionelle.

Refleksionsmodel:

Inklusionshjulet:

Modellen er bygget op så de to elementerne i de to ringe indgår i et dynamisk samspil. Den yderste ring, ring 2, repræsenterer en systematisk kontinuerlig refleksion af inklusions

og eksklusionsprocesser. Ring 1 angiver, at disse refleksioner kan foregå i et forældre-, et børne- og et professionelt perspektiv, hvilket betyder, at man kan tage hele vejen rundt i ring 2 med f.eks. børnenes perspektiv startende med beskrivelse/status. Midten repræsenterer samarbejdet, som det centrale element i modellen eller modellens akse.

I modellen anvender vi som ovenfor nævnt begreberne de professionelles perspektiv, forældrenes perspektiv og børnenes perspektiv. De to sidstnævnte begreber skal betragtes som analytiske konstruktioner, vi får altså ikke adgang til forældrenes eller børnenes subjektive forståelser af en situation, men ved at anvende begreberne analytisk får vi mulighed for at få et andet perspektiv på praksis og derved måske lære noget om, hvad der er på spil i henholdsvis forældrenes samt børnenes liv (Gulløv & Højlund:2003). Analysen kan også være en inspiration til samtaler med forældre og børn om deres perspektiver på de forskellige forhold, som modellen giver anledning til analyser af. De kan endog være deltagere i analysen og repræsentere deres eget perspektiv!

Inden vi går over til at præsentere de spørgsmål, der kan stilles i forbindelse med analyse af den vedlagte case i denne artikels bilagsafsnit, vil vi kort definere de syv begreber, som vi anvender i refleksionsmodellen. Modellen bygger på bl.a. på "SIP – analysemodellen"¹³, udarbejdet af NVIE i forbindelse med det såkaldte 'Københavnprojekt' og senere videreudviklet af NVIE til SIPA i den aktuelle form i forbindelse med inklusionsprojektet 'KOMPAS' i Varde Kommune.

1. Beskrivelse/Status:

Her stopper 'man' op og begynder at betragte den virkelighed, 'man' er en del af. Det er vigtigt, at beskrive det, 'man' ser så konkret som muligt – og udelade vurderende ord og begreber. Her er der ikke noget, der er godt eller skidt, rigtigt eller forkert – her er virkeligheden, som den tager sig ud for øjnene af den enkelte, og som den enkelte oplever det. Med andre ord er fokus det umiddelbare indtryk så forudsætningsløst som muligt. Fasen er i familie med evaluering, men fokus er på hverdagsniveauet før refleksion, mens evaluering er den reflekterede iagttagelse i forhold til bestemte planlagte handlinger.

¹³ Pedersen, C. (2011). Introduktion til Socialt Inkluderende Praksisanalyse NVIE – Center for Inklusion og Diversitet. UCC. Upubliceret.

2. Udsat position:

En position indtages i forhold til noget, man er sammen med andre om, samtidig med, at man forholder sig til, at andre deltagere indtager andre positioner og dermed forholder sig anderledes til det, man er sammen om. Når vi taler om en udsat position, betyder det, at barnet eller familien opfattes som et barn eller en familie *i* vanskeligheder i modsætning til et barn eller en familie **med** vanskeligheder; altså en kontekstuel og relationel tilgang til de problemstillinger barnet eller familien måtte befinde sig i. Dette betyder også, at positioner kan ændre sig og at man kan indtage andre positioner, hvis og når en kontekst ændres (Pedersen: 2009).

3. Deltagelse:

At man deltager i forskellige former for fællesskaber, som er meningsfulde for det enkelte barn eller den enkelte familie, samtidig med at fællesskabet opfatter den måde, de er deltagere på, som meningsfuld.

4. Intention:

Udgangspunktet er, at enhver menneskelig aktivitet, indre såvel som ydre, har intentionel karakter. (Paahus:2003), hvilket vil sige, at aktører som forældre, børn og professionelle, opfattes som nogen, der har intentioner med det, de foretager sig.

5. Dilemmaer:

Se side 2

6. Handlingsalternativer:

Handlingsalternativer repræsenterer de forskellige handlinger, der kan bringe os videre i forhold til de dilemmaer, vi står i. Her kommer den professionelle fantasi på prøve, idet man ikke kan forvente, at der findes metoder og indsatser, der lige præcist passer til de dilemmaer, man står i som professionel. Men forskellige metoder og indsatser kan måske kombineres og handlinger kan udvikles i dette felt. Udfordringen bliver at tænke 'ud af boksen' og fastholde det inkluderende perspektiv – og ikke falde tilbage i vante handlingsmønstre. Det kan være en hjælp at beskrive handlingsalternativerne nøje og begrunde valget af handling, ligesom det kan være en hjælp at beskrive, hvordan man

forventer, at handlingen vil ændre hverdagen, hvilke dele af hverdagen den vil ændre, for hvem og hvad der bliver ændret. Dette er et styringsredskab, når handlingen skal realiseres og senere evalueres. Når man arbejder med handlingsalternativer, kan det være hjælpsomt at medtænke næste fase omkring forandring.

Hvilke handlingsalternativer er der både på relations – og organisationsniveau?

7. Forandring:

Dette felt repræsenterer de forandringer, der skal til, for at de forskellige handlingsalternativer kan lade sig realisere. Hvis et handlingsalternativ f.eks. er, at Lises far og mor snakker mere med Henriettes mor og måske hjælper hende, hvilke forandringer skal der så til, for at det kan lade sig gøre? Skal nogen ændre adfærd? Skal der tilføres en eller anden form for ressourcer? Eller er der andre forhold, der skal være til stede eller ændres, for at handlingsalternativet kan realiseres?

8. Evaluering:

Hvilke tegn på inkluderende og ekskluderende processer kan iagttages efter at nye eller andre handlingsalternativer er sat i spil? Har det haft den ønskede virkning? Anvend indikationer på ønsket virkning, som evt. beskrevet under punkt 6 og 7. Evaluering er den reflekterede og systematiserede iagttagelse af planlagte handlingers virkning og således på et højere niveau end fasen beskrivelse/status, der startede ved refleksionsprocessen. Processen kan nu 'startes' forfra, men på et højere niveau, hvor den viden og erfaring, 'man' har fra den første runde i hjulet, indgår og kvalificeres. Den processuelle udvikling er dermed spiralformet og kvalificeres kontinuerligt.

Refleksionsopgaver

Introduktion

Efter denne præsentation af relevante begreber, forskningsresultater mv. følger nedenstående en række opgaver, der kan inspirere til at få belyst feltet 'det inkluderende forældresamarbejde'. Det er en vigtig pointe her, at opgaverne 'blot' er tænkt som inspirationsmateriale, idet den lokale kontekst vil skulle tone arbejdet med opgaver mv. ud fra den betragtning, at inklusion altid er situeret og skal relateres til tid og sted samt aktørerne der. Der er formuleret opgaver, der relaterer sig til: 1) modellen præsenteret

ovenfor, 2) den medfølgende case, 3) bilag 2 med spørgsmålene samt 4) forslag til andre typer opgaver.

Dilemmaerne i forældresamarbejdet anvendes til at kvalificere de refleksioner, man gør sig i forbindelse med refleksionsmodellen

Løsningen af opgaverne foregår i grupper

Læs casen igennem

Opgave 1:

Analyser casen i forhold til inklusionshjulet ud fra spørgsmålene i bilag 1. Skab selv de relevante scenarier fra de forskellige professioners perspektiv og analyser dem. Vær opmærksom på, at forældresamarbejde kan foregå på flere forskellige niveauer end det i casen beskrevne individuelle niveau - jfr. definitionen af forældresamarbejde.

Opgave 2:

Analyser casen i bilag 2 på baggrund af spørgsmålene fra bilag 1. Casen er skrevet primært ud fra et forældreperspektiv, da kilderne til casen er forskellige forældreinterviews. Skab selv de relevante scenarier fra de forskellige professioners perspektiv og analyser dem. Vær opmærksom på, at forældresamarbejde kan foregå på flere forskellige niveauer end det i casen beskrevne individuelle niveau, jfr. definitionen af forældresamarbejde.

Opgave 3:

Fremfør et rollespil, idet der vælges et sted i casens forløb, som det tidspunkt, hvorfra rollespillet udspiller sig. Rollespillets deltagere er de forskellige aktører i casen. Formålet med rollespillet er at levendegøre de forskellige perspektiver, så de udspiller sig tydeligere. Lad nogle af gruppemedlemmerne være observatører. Diskuter rollespillet og saml op på analysen fra før ved at gennemgå analyse spørgsmål igen. Gav det anledning til ændrede forståelser?

Vær opmærksom på, at rollespillet kan foregå på flere niveauer, altså både i relation til den konkrete familie, men også i relation til forældregruppen, lokalområdet eller på det organisatoriske niveau i f.eks. forældre/skolebestyrelser.

Opgave 4:

Find en case/praksisfortælling fra jeres egen praksis.

Gennemgå denne case i forhold til opgave 2, idet I interviewer "caseejeren" vedr. de faktiske forhold. Vælg evt. en typisk situation I fremfører som et rollespil for yderligere at illustrere, hvad der er på færde eller på spil i situationen.

Underviservejledning fra 'Artikel til studerende' er vedlagt som bilag 3.

God arbejdslyst!

Bilag 1

Spørgsmål til refleksionsmodellen:

Forældrenes perspektiv:

Beskrivelse/status:

Hvilke tegn på inklusion / eksklusion af forældrene er der i casen?

Udsatte positioner:

Hvordan skabes forældrenes udsatte position? Hvilke forskellige forståelser af/tilgange til forældrene er i spil? Hvordan medvirker de til at forældrene indgår i ekskluderende processer?

Deltagelse:

Hvad giver adgang til deltagelse i fællesskabet for forældrene?

Intention:

Hvad ser I som de professionelle intention?

Dilemmaer:

Hvilke dilemmaer befinder forældrene sig i?

Handlingsalternativer:

Hvilke handlingsalternativer kan der være i et forældreperspektiv?

Forandring:

Hvilke forandringer skal der til for at disse handlinger kan føres ud i livet?

Med forandringer tænkes på alle niveauer i den fysiske og psykiske kontekst

Evaluering

Hvilke tegn på inklusion/eksklusion kan iagttages på nuværende tidspunkt?

Opdagede du noget "nyt" ved at skifte til et andet perspektiv?

Hvad betyder det for dit perspektiv at du har hørt de andres perspektiv?

Hvilke andre forståelser/tilgange har du fået af at gennemgå refleksionsmodellen?

Børnenes perspektiv:

Beskrivelse/status:

Hvilke tegn på inklusion/eksklusion af barnet er der i casen?

Udsatte positioner:

Hvordan skabes barnets udsatte position? Hvilke forskellige tilgange til/forståelser af barnet er i spil? Hvordan medvirker de til at barnet indgår i ekskluderende processer?

Deltagelse:

Hvad giver adgang til deltagelse i fællesskabet for barnet?

Intention:

Hvad ser I som de professionelle intention?

Dilemmaer:

Hvilke dilemmaer befinder barnet sig i

Handlingsalternativer:

Hvilke handlingsalternativer kan der være i et børneperspektiv?

Forandring:

Hvilke forandringer skal der til for at disse handlinger kan føres ud i livet?

Med forandringer tænkes på alle niveauer i den fysiske og psykiske kontekst

Evaluering:

Hvilke tegn på inklusion/eksklusion kan iagttages på nuværende tidspunkt?

Opdagede du noget "nyt" ved at skifte til et andet perspektiv?

Hvad betyder det for dit perspektiv at du har hørt de andres perspektiv?

Hvilke andre forståelser/tilgange har du fået af at gennemgå refleksionsmodellen?

De professionelle perspektiv:

Beskrivelse/status:

Hvordan medvirker de professionelle til at skabe inkluderende og ekskluderende processer i casen?

Udsatte positioner:

Hvordan ser/forstår de professionelle forældrenes og barnets udsatte positioner?

Deltagelse:

Hvilke handlinger udfører de professionelle for at skabe deltagelse for børnene og forældrene?

Intention:

Hvad ser I som de professionelle intention?

Dilemmaer:

Hvilke dilemmaer befinder de professionelle sig i?

Handlingsalternativer:

Hvilke handlingsalternativer har de forskellige professionelle?

Hvad ser i som de professionelles intention?

Forandring:

Hvilke forandringer skal der til for at disse handlinger kan føres ud i livet?

Evaluering:

Hvilke tegn på inklusion/eksklusion kan iagttages på nuværende tidspunkt?

Opdagede du noget "nyt" ved at skifte til et andet perspektiv?

Hvad betyder det for dit perspektiv at du har hørt de andres perspektiv?

Hvilke andre forståelser/tilgange har du fået af at gennemgå refleksionsmodellen?

Bilag 2

Case

Casen er skrevet primært ud fra et forældreperspektiv, da kilderne til casen er forskellige forældreinterviews. Skab selv de relevante scenarier fra de forskellige professioners perspektiv og analyser dem.

Oliver:

Oliver er født den 12.6. 2004 i en lille landsby. Forældrene er gift, moderen har 2 børn født i hhv. år 1998 og 2000 fra et tidligere ægteskab. Begge børn bor hos faderen i en anden kommune. Den ældste er diagnosticeret DAMP. Der er samkvem hver 2. weekend og i ferier. Der foreligger ingen oplysninger i øvrigt om de 2 børn.

Faderen arbejder som montør, hovedsagelig i udlandet. Han er derfor ikke særlig meget hjemme. Moderen er uden arbejde.

Moderen har imidlertid et tiltagende alkoholproblem, som hun har formået at holde skjult for faderen. Når han er ude går hun i byen eller er sammen med venner i hjemmet. Oliver bliver passet af tilfældige unge piger eller af drukvenner. Faderen opdager det, bl.a. ved naboers hjælp, da Oliver er omkring 2 år. Han forsøger først at få styr på familien ved at skifte arbejde, så han kommer hjem hver dag og Oliver kommer i en integreret institution, så han bliver ordentligt passet, mens faderen er på arbejde. Moderen forsøger at komme i arbejde men det lykkes ikke. Sundhedsplejersken kommer i hjemmet og opprioriterer besøg, men hun underretter ikke børn og familieforvaltningen om forholdene i hjemmet af frygt for, at moderen så vil afvise fremtidige besøg og hun vurderer, at det vil være vigtigst, at hun kan fastholde kontakten til moderen. Moderen magter til sundhedsplejerskens besøg at være hjemme og have hjemmet i nogenlunde stand. Sundhedsplejerskens besøg ophører da Oliver er 2 år.

Oliver, der er stor af sin alder udviser forskellige udadrettede adfærdsmæssige problemer, ligesom der er sproglige og motoriske problemer. Man er opmærksomme på Oliver og Olivers udvikling og man er bekymrede for hans hjemlige forhold. I forbindelse med børnehavens bekymring bliver sagen drøftet anonymt i det tværfaglige team. Her forstår man Olivers problemer som tegn på mistrivsel i hjemmet og måske en psykiatrisk lidelse som DAMP. Det tværfaglige team anbefaler at Oliver bliver undersøgt af psykolog og at der bliver foretaget en underretning til børne- og familieafdelingen.

Forældrene bliver chokerede over underretningen og specielt faderen reagerer voldsomt. Han er uforstående overfor at børnehaven ikke har talt med ham om deres bekymring og føler sig gået bag ryggen.

Moderen benægter alkoholmisbrug, men i forbindelse med undersøgelsen af Olivers forhold erkender hun misbruget, men ønsker ikke behandling, da hun mener, at hun selv kan styre det ved mandens hjælp. Hun har tidligere kunnet reducere sit forbrug kraftigt. Børnehaven beskriver i en udtalelse: " De andre børn er lidt bange for Oliver og de andre børns forældre vil ikke have, at deres børn leger med ham. Oliver er således meget alene og har meget få at lege med, hovedsagelig børn, der udviser en eller anden form for

problemer”. Oliver bliver psykologisk testet men man finder ingen klare diagnoser. Han er ganske vist voldsom og motorisk og sproglig understimuleret, men han kan godt koncentrere sig og han betegnes som normal til godt begavet. Han henvises dog til børnepsykiatrisk ambulatorium og familien bliver skrevet op til en familiekonsulent mhp. støtte til samværet med Oliver

Der bliver afholdt et tværfagligt møde – et såkaldt handleplansmøde mellem børnehave, psykolog, socialrådgiver og forældrene, hvor der bliver aftalt vilkår for forholdene omkring Oliver og det fremtidige samarbejde mellem parterne.

Moderens alkoholproblem blusser op igen og forældrene bliver skilt. Faderen får forældremyndigheden over Oliver. Moderen forsvinder ud af deres liv.

Oliver havde i mellemtiden fået støtte i børnehaven og der er etableret et rimeligt samarbejde med faderen, der dog stadig føler sig kontrolleret og mistænkeliggjort. Oliver udvikler sig og blev alderssvarende, både sprogligt og motorisk.

Der er intet aktuelt samarbejde med børne- familieafdelingen, men Børnepsykiatrisk ambulatorium er stadig inde i billedet og familien er stadig skrevet op til familiekonsulent

Oliver starter i børnehaveklasse. Han er stor, stærk og kvik. Ret hurtigt får børnehaveklasselæreren svært ved at styre ham og det kommer til voldelige episoder, hvor både læreren og andre børn er involverede. Det er i øvrigt en klasse med mange udadreagerende drenge.

Oliver tager alle udfordringer op, da han ikke er i stand til at vurdere konsekvenserne af sine handlinger. De andre forældre reagerer ligesom i børnehaven og Oliver ekskluderes af den bedst fungerende del af børnegruppen, og faderen føler sig mistænkeliggjort både af lærerne og af de andre forældre, der indoptager lærernes holdning til Oliver og faderen.

Oliver kommer i specialskole, der ligger for sig selv. Lærerne er specialiserede og det begynder at gå godt med Oliver. Han kommer i faste rammer og begynder at tage fra fagligt. Hjemme fungerer det godt, der er en fast rytme og faste normer for tingene og både Oliver og faderen kan slappe af. Faderen kan begynde at tage Oliver med i den lokale fodboldklub, hvor han begynder at spille fodbold. Faderen er barnefødt i lokalmiljøet og kender mange af de forældre, der tidligere tog afstand fra Oliver og faderen. Oliver inkluderes lidt efter lidt i fodboldklubben, selv om han ikke er ret god til det.

Faderen får ro på sin tilværelse, finder en kæreste fra det lokale miljø, og de flytter sammen i hans hus. Hun har en søn, Lukas, der er lidt yngre end Oliver.

Oliver trives i skolen og i fodboldklubben, hvor det dog stadig er en forudsætning at faderen følger ham, men han savner nogle at lege med i dagligdagen. De andre børn bor langt væk og de lokale børn har hinanden. Lukas har sine egne legekammerater. Han er en stille dreng, der elsker at læse og spille på computer, hvor Oliver kræver fysiske aktiviteter, gerne hele tiden. Han er på den måde en stadig udfordring for familien, der nogle gange må dele sig for at tilgodese begge drenges behov.

Oliver afsluttes på børnepsykiatrisk ambulatorium, der ikke mener, han har DAMP. Oliver klarer sig godt i skolen og er rigeligt svarende til sit eget klassetrin, 3. klasse. Skolen og forældrene beslutter, at Oliver skal flyttes i en almindelig skole. Skolen er betænkelig, men forvaltningen mener, at det nok skal gå. Oliver starter efter sommerferien i 3. klasse, så han er godt med fra starten. Der kommer ikke støtte på. Han finder aldrig ud af, hvordan man opfører sig i 3. klasse i en almindelig skole, så han bliver mere og mere urolig. Det kommer til forskellige episoder, hvor både lærere og de andre børn føler sig pressede og

de andre forældre begynder igen at røre på sig. Oliver føler sig mere og mere udenfor og jo mere udenfor han føler sig jo mere kæmper han for opmærksomhed – og han er stadig let at udfordre, bl.a. et bøvs fra andre er nok til at sætte ham i gang!

Derhjemme bliver det også uholdbart. Skolen ringer næsten dagligt og beder faderen hente Oliver og Lukas tør ikke tage kammerater med hjem, ligesom hjemmet i højere og højere grad bliver en kampzone.

Forældrene presser på for at få Oliver tilbage til specialskolen og efter nogle måneder lykkes det og der kommer mere ro på. Oliver er dog ikke velset i fodboldklubben længere, ligesom han nu er helt isoleret i lokalmiljøet. Der bliver også set skævt til familien i lokalmiljøet og Lukas bliver drillet med sin "Pap" storebror.

Casen er konstrueret på baggrund af forældreinterview, hvorfor dette perspektiv er det mest fremtrædende.

Bilag 3

Underviservejledning

Introduktion

Efter denne præsentation af relevante begreber, forskningsresultater mv. følger nedenstående et forslag til hvordan man som underviser kan arbejde med artiklen og refleksionsmodellen i undervisningen med det formål at inspirere til at få belyst feltet 'det inkluderende forældresamarbejde'. Det er en vigtig pointe her, at vejledningen 'blot' er tænkt som inspirationsmateriale, Vejledningen relaterer sig til modellen præsenteret ovenfor, den medfølgende case, bilag 2 samt beskrevet forslag til andre typer opgaver, bilag 3.

Dilemmaerne i forældresamarbejdet anvendes til at kvalificere de refleksioner man gør sig i forbindelse med refleksionsmodellen

Forberedelse:

De studerende læser artiklen

Underviseren vurderer om de studerende skal læse hele artiklen incl refleksionsmodel og lærervejledning eller om de skal læse dele af den. Artiklen kan evt. suppleres med forskningsreviewet (note med artiklens titel)

3 lektioners undervisning:

1. lektion:

Underviser gennemgår modellen for de studerende. Dilemmaer og definitioner medtages i det omfang det er muligt. Det er vigtigst at de studerende forstår modellen så de kan arbejde med den. Dilemmaer og definitioner kan de evt. selv læse. Det er dog vigtigt, at de inddrages i arbejdet med refleksionsmodellen.

De studerende inddeles i minimum 3 grupper, meget gerne et antal grupper, der er deleligt med 3, så alle 3 perspektiver bliver ligeligt repræsenteret

Hver gruppe tildeles (eller vælger) et perspektiv, enten forældrenes perspektiv, børnenes perspektiv eller de professionelle perspektiv (den pågældende faggruppe).

2. lektion:

Grupperne arbejder sig nu igennem reflektionsmodellens spørgsmål i forhold til det tildelte perspektiv idet de anvender den medfølgende case eller en anden egnet case. Det er vigtigt, at alle grupper arbejder med den samme case. Grupperne forbereder en eller anden form for fremlæggelse, som underviseren definerer

3. lektion:

Grupperne fremlægger på skift hver sit perspektiv.

Diskuter på plenum:

Hvilke forskelle er der på de forskellige perspektiver?

Hvad betyder det at høre andre perspektiver end sit eget?

Hvilken læring har det givet ?

I tværprofessionelle sammenhænge kan man udbygge gruppeinddelingen med grupper, der repræsenterer de forskellige repræsenterede faggrupper

Flere lektioner:

Undervisningen kan udvides med oplæg og diskussion af dilemmaerne og definitionerne ligesom arbejdet med casen kan udvides og nuanceres.

Der er udarbejdet et forslag til studiekreds til professionelle som vedhæftes som bilag 2 til inspiration til undervisningen.